

מפקדי צה"ל לאחר טקס ההשבעה, יוני 1948

הנחות היסוד של המייסדים

השיקול העיקרי שעמד אז לנגד עיני המתכננים היה קשור בתפיסת תכלית המדינה — התעודה של מדינת ישראל. שיקול זה היה דומיננטי והשפיע על מחשבתם ומסקנותיהם בכל הנוגע לתורת הביטחון ובניית הכוח. גורם שני בעל חשיבות מכרעת, היה הפרובלם-טיקה של מעטים מול רבים. גורם שלישי היתה ההנחה המפוכחת שלנו לא שמורה האופציה של השגת הכרעה לאומית כוללת וסופית באמצעות הכרעה צבאית. ואילו הערבים, לעומת זאת, אם יצליחו להכריע צבאית את מדינת ישראל — ישיגו גם ניצחון כולל. היהודים יכולים לנצח במלחמות, אך לא יכולים להכריע באמצעותן את גורל הסכסוך ולהכתיב את רצונם למרחב, המשתרע מהאוקיינוס האטלנטי ועד המפרץ הפרסי.

הונחו גם שתי הנחות עקרוניות הנוגעות למטרות המלחמה: השמדת כוח וכיבוש שטח. היה ברור שהשמדת כוח מקנה רק יתרון זמני, כיוון שמשאבי העולם הערבי בכוח-אדם ובחומר, בהשוואה אלינו, הם בלתי מוגבלים. ובשטח כבוש קשה להחזיק, כיוון שהמערכת הבינלאומית תתנגד לסיפוח חד-צדדי בתנאי הסדר הבינלאומי הקיים אחרי שתי מלחמות העולם. לפיכך, כיבוש שטח נתפס כעמדת יתרון אסטרטגי וכקלף מיקוח במסגרת משאומתן על גברות והסדרי שלום.

• עלי-הרצה באוקטובר 1975.

אלוף (מיל')
ישראל טל*

תורת הביטחון רקע ודינמיקה

עיינתי לפני זמן-מה בסטנוגרמות משנות החמישים, כאשר תפיסת הביטחון ותורת המבנה והארגון של צה"ל גובשו עלידי המטות הכלליים של הימים ההם. אני ובני דורי היינו צעירים והתייחסנו אל ראשי המטכ"ל דאז כאל זקנים קשי-הבנה; שאלנו את עצמנו: מדוע, לעזאזל, לא מחליפים אותם? אבל מתברר שכל המחשבה הצבאית הישראלית, מאז המייסדים ועד ימינו, אינה אלא הערות שוליים למחשבה הצבאית שגובשה בשנות החמישים. כדאי עליכן לדעת מה עמד ביסוד התורה שעוצבה אז, אף כי הוספנו לה במשך השנים צבע פה וטיח שם, שיפצנו ושיפרנו, גם קלקלנו — אלא שהיסודות נשארו אותם יסודות.

שחייבו את השתתת הכוח האוירי והימי על שירות סדיר בעיקר.

● יצירת עומק אסטרטגי מלאכותי באמצעות ההגנה המרחבית. אין לנו עומק טבעי, ולכן כל ישוב הוא מוצב, וכל קבוצת ישובים היא מתחם מבוצר (וכאמור, משמשת מסגרת זאת של הגמ"ר גם כארגון המאפשר ניצול מירב כוח-האדם לתפקידי לחימה על-פי דרישת עקרון מיצוי המשא-בים). בתחום תורת הלחימה נקבע מושכל ראשון ודור מיננטי, שאת המלחמה יש להעביר במהירות לעומק שטח האויב, וזאת בגלל הטעמים הבאים:

□ העדר עומק אסטרטגי מסכן אותנו, כיוון שהצלחות התחלתיות של מתקפות האויב והשגת יעדיהן האופרטיביים המיידיים, משמעותן מבחינתנו אובדן יעדים אסטרטגיים חיוניים, כגון מרכזי האוכלוסיה, הכלכלה והתעשייה.

□ הכרעה מהירה היא חיונית לנו, בגלל התערבות מדינית צפויה של המעצמות, ובגלל ההכרח להימנע מאבידות רבות כתוצאה מקרבות שחיקה ארוכים. איננו יכולים להתמיד בהתמודדות של שחיקת משאבים עם הערבים, כיוון שאנו נחותים בתחום הכמותי.

□ יש לסיים את המלחמות שלנו ביתרון ברור, כאשר הערבים מפסידים מהמלחמה ולנו יש מה להציע בתמורה להסדרים מדיניים רצויים.

□ המייסדים הבינו מה שרבים בתוכנו מבינים רק לאחר הניסיון של מלחמת יום-הכיפורים: תוצאות מלחמה נבחנות גם על-פי ההשפעות המאוחרות — ההשפעה על החברה ועל המוראל הלאומי. הם הבינו שמצב התודעה של היחיד ושל החברה אינו פחות חשוב מאשר המצב הצבאי, המדיני או הכלכלי אחרי המלחמה.

הנתון הגיאוגרפי אף הוא השפיע רבות על התפיסה הבטחונית, על תורת המלחמה ועל תורת בניין הכוח. כבר אז, „בעידן הנשק האישׁי“, כאשר עוצבות החי״ר היו נושאות ההסתערות ביבשה, היה ברור כי אין לנו עומק אסטרטגי ועל-כן אין לנו חופש בחירה בין הגנה נוקשה להגנה גמישה. לא נעלם מעיני דור מעצבי המחשבה הצבאית הישראלית גם היתרון שהנתון הגיאוגרפי טומן בחובו, כלומר היתרון של קוים פנימיים.

תפיסת בניין הכוח

היה ברור, כי יתרונו הצבאי צריך להישען על עליונות איכותית של החברה הישראלית בכל התחום מים: המוסריים, התרבותיים, המדעיים, והטכנולוגיים, על יתרון ועל הבדל של מהות, ולא רק של דרגה. בלשון צבאית: היתרון האיכותי צריך להתבטא בעליונות מוראלית ובמוטיבציה, בכושר מדעי וטכנולוגי, בוירטואוזיות מקצועית ובמחשבה צבאית מקרית. ביסוד תפיסת בניין הכוח עמדו, איפוא, העקרונות הבאים:

● מיצוי כל המשאבים הלאומיים בזמן מלחמה. אנו מקיימים צבא יבשה מיליציוני. כלומר, כל העם צבא. בזמן רגיעה עוסקים בפיתוח, חינוך, בניין, תעשייה, בכל נושאי היצירה ובניין החברה והארץ; ובמלחמה — נקראים כולם אל הדגל. באופן כזה מקיימת ישראל את הצבא הגדול ביותר בעולם ביחס לגודל האוכלוסיה. עקרון מיצוי המשאבים בא לידי ביטוי גם באמצעות ההגנה המרחבית (הגמ"ר), שם משרתים גם צעירים, זקנים ונשים אשר מקומם לא יכירם בשורות הדרגים המסתערים. יתר על כן: צה"ל הוא צבא מיליציוני לא רק מבחינת הרכב לוחמיו, אלא גם מבחינת ציודו. על-פי אותו עיקרון של מיצוי המשאבים קבעו המייסדים כי לכל הציוד וכלי הרכב במדינה (ובזה נכללו בזמנו גם הסוסים והפרדות) יש ייעוד כפול: בזמן רגיעה הם מהווים את תשתית המשק האזרחי ואילו במלחמה הם מגויסים ומשרתים את ה„משק“ הצבאי — הם הופכים להיות המערך הלוגיסטי של צה"ל.

● כדי לקיים צבא-יבשה מיליציוני, נוכח צבאות ערביים גדולים וסדירים, הכרח הוא שחיל-המודיעין, חיל-האוויר, וחיל-הים יהיו סדירים. חיל-המודיעין צריך לתת אתרא ושהות להתגייסותו ופריסתו של הצבא המיליציוני. חיל-האוויר צריך לחפות באש על ההתגייסות והפריסה, וכן לבלום את האויב ביחד עם הצבא הסדיר, עד שצבא-היבשה יתרכז במלוא כוחו (הכוח האוירי נתפס ככוח הוורסטילי, הגמיש והמהיר ביותר, המסוגל להתערב תוך דקות אחדות בכל זירה). חיל-הים צריך לקיים נוכחות מתמדת בזירה הימית, כי המחשת הריבונות בים היא עניין של קבע ואינה קשורה רק בלחימה. היו, כמובן, גם שיקולים טכניים ומשקיים

תורת הביטחון במבחן המלחמות

עד כאן ניסינו להציג חלק מעיקרי התפיסה שגובתה על ידי מעצבי תורת הביטחון שלנו במשך שנות החמישים והשישים. לא כאן המקום לסקור את השיטות והאופנים באמצעותם יישמנו עקרונות אלה בצה"ל הלכה למעשה — בתחומי תורת הלחימה, הארגון, האימון, הפיתוח, ההצטיידות והחינוך. אנסה לבחון כיצד יושמו עקרונות תורת הביטחון שלנו, הלכה למעשה, במלחמות השונות.

מלחמת השחרור ● חשוב להבין מלחמה זו, כיוון שאנחנו ניצבנו אז בפני בעיה שעתידיה היתה להעסיק את הערבים כאשר הכינו עצמם למלחמת יום-הכיפורים. הווה אומר: העליונות של האויב בעוצמת-האש. ידוע שבמלחמת השחרור עמדה בכל חריפותה שאלת „מעטים“ מול „רבים“: ישוב בן שש מאות וחמישים אלף יהודים כנגד מיליוני ערבים. אבל כאשר בודקים את הנתונים לפרטיהם, מסתבר כי יש להבחין בין יחסי הכוחות הלאומיים הכלליים ובין יחסי הכוחות הצבאיים. נכון שמבחינת יחסי הכוחות הכלליים נהנו הערבים מעליונות כמותית בכוח-אדם, במשאבים חומריים ובנשק. אך בתחום יחסי הכוחות הצבאיים לא יצאה כל הפוטנציה של העוצמה הערבית מן הכוח אל הפועל, ולפיכך נשארה הבעיה הכמותית בשדה-הקרב אופי שונה מזה שנהוג לייחס לה: לא ההיקף הכמותי של הצבאות היה בלתי נסבל, אלא עוצמת-האש הערבית היא שביטאה את נחיתותנו הצבאית מבחינה כמותית.

הצבאות הערביים היו צבאות סדירים, מצוידים היטב בנשק אישי, מחלקתי וגדודי, וכן עמדו לרשותם שריון, ארטילריה וחילות-אוויר. אנו היינו צבא צעיר המגיע מן המחתרת עם נשק מגוון ומאולתר. בתקופה ההיא טרם ידע המזרח-התיכון את המהפכה באמנות המלחמה, מהפכה שהתחילה במלחמת-העולם הראשונה והגיעה לשיאה במלחמת-העולם השנייה, כאשר הנשק הקיבוצי תפס את מקום הנשק האישי כנשק הכרעה. במלחמת השחרור מילא עדיין הנשק הקיבוצי תפקיד של נשק מסייע בזירה שלנו. כוח-האש של הערבים לא הספיק כדי למנוע בעדנו מלרכז את הכוחות ולבצע את מסעי ההתקרבות. ברמה האסטרטגית והאופרטיבית, האש הערבית היתה מטרידה בלבד; אולם ברמה הטקטית היתה לה משמעות כבדת-משקל: שלב הלחימה אל היעד הוא שלב מובחן של קרב-אש ולא יכולנו להתמודד עם הערבים בהצלחה בשלב זה בגלל עוצמת-אישם. נאלצנו לחפש פיתרון, והתשובה שמצאנו היתה ההשתמטות מקרב-האש על-ידי ביצוע התקרבות אל היעד ולא לחימה אל היעד. כלומר חיפשנו ומצאנו דרך כיצד לעקוף את קרב-האש. במקום להגיע אל היעד בכוח, בחרנו להגיע אליו כל אימת שניתן היה בהסתר; במקום לחפות על התנועה-ביחוד ע"י שיתוק מקורות האש של האויב, חיפנו על התנועה באמצעות החשיכה, וכך קטנה יעילות האש הערבית וניתן היה לנוע

דרכה גם בלי לשתקה. באופן זה הצלחנו להביא לידי ביטוי את עליונותנו האיכותית, כיוון שעל-ידי ההימנעות משלב הלחימה אל היעד והכניסה לשלב הלחימה על היעד, נאלץ הלוחם הערבי להתמודד עם הלוחם הישראלי בקרב פנים אל פנים. כאן ניצב לוחם מול לוחם, רימון מול רימון וכידון מול כידון — כאן הכריעה העליונות האיכותית; בשלב כזה של הלחימה אין משמעות מכרעת לעוצמת-האש המסייעת.

במלחמת השחרור מצאנו, איפוא, את התשובה האופטימלית לבעיה שעמדה לפנינו: סיגלנו לעצמנו תורת הסתערות והכרעה המבוססת על לוחמת-לילה של הדרג המסתער שהיה מורכב בעיקרו מיחידות ועוצבות של חיל-רגלים.

מבצע „קדש“ ● במלחמה זו כבר התחולל באיזור שלנו המעבר מעידן הנשק האישי לעידן הנשק הקיבוצי. מכאן ואילך נושאות המלחמות בינינו ובין הערבים אופי „מודרני“: התנגשויות מאסיביות בין מטוסים למטוסים ובין טנקים לטנקים, עוצמות-אש אדירות ומערכות אלקטרוניות ביבשה, באויר ובים. עוצבות גדולות רב-חיליות אוסרות את המלחמה ביבשה.

בעצם מהותו של מבצע „קדש“ היה טבוע העיקרון של ניהול המלחמה בעומק שטחו של האויב. אנו הנחתנו את המכה הראשונה בתוקף הנסיבות והתכנית הספציפית, ולא כתוצאה מכך שכבר אז זכתה תורת המכה הראשונה למעמד של מושכל ראשון בתורת הביטחון שלנו. להיפך: רק אחרי מבצע „קדש“ — נוכח ההתעצמות הצבאית של הערבים ונוכח אמצעי הלחימה החדשים שלהם — נקבע העיקרון שיש להנחית את המכה הראשונה בכל מקרה של היווצרות איום כתוצאה מריכוז הצבאות הערביים הסדירים בקרבת הגבול.

מלחמת יום-הכיפורים • לצורך הדיון, אתעלם מהצדדים המדיניים והאסטרטגיים הכלליים שעמדו ביסוד המחשבה הערבית, ואתרכז בצד הצבאי. הערבנים הבינו שאין הם מסוגלים להכריע את ישראל במכה צבאית אחת. הם הבינו שאין הם יכולים לקבוע לעצמם מטרות מלחמה צבאיות כוללות. הם תפסו כי במלחמה מודרנית ניתן להשיג הכרעות צבאיות כוללות רק על-ידי כיבוש יעדים אסטרטגיים חיוניים בעומק שטחו של האויב ובלב מדינתו. הערבים הבינו (את שיהודים מסוימים לא רוצים להבין אפילו היום) כי יעדים רחוקים כאלה ניתן להשיג רק באמצעות עוצבות נייזות ומשוריינות, אשר הטנק ניצב במרכזן, וגם זאת רק בתנאי שלאויב אין חופש פעולה באויר, ובתנאי שמתגברים על בעיית העליונות הכמותית של עוצמת-האש הישראלית (אשר נושאה הוא חיל-האוויר). הם ניצבו בפני אותה בעיה שעמדה לפנינו במלחמת השחרור — העליונות הכמותית של עוצמת-האש של האויב — וכשם שאנחנו פתרנו את הבעיה על-פי דרכנו, תודות לתושיה ולראיה מפוכחת של המציאות, כך פתרו הם את בעייתם לקראת מלחמת יום-הכיפורים. הם ידעו כי אין להם כל סיכוי בהתמודדות משוריינת ובהתמודדות אווירית איתנו. הם למדו לחשוב ולהפיק לקחים רציונליים מן הניסיון. הם למדו להעריך נכונה את גורמי היסוד, להכיר באי-לוצים ולתכנן על-פי גבולות הכוח המדיני, הכלכלי, החברתי והצבאי.

ואכן, בזמן שאנחנו היינו שקועים בתרדמה דוגמטית בין ששת הימים ליום-הכיפורים, הכינו הערבים תכנית מלחמה כוללת, התפורה על-פי מידתם; והמידה בתחום הצבאי היתה צנועה יחסית: ניהול מלחמת-הפתעה על יעדים צבאיים מוגבלים, מלחמה כמעט סטטית בחסות המערכים המוגנים הקבועים ובסיוע הארטילריה הסטטית והמערכים נ"מ הקבועים. הערבים תפסו כי מלחמה היא עניין כולל ולמרכיב הצבאי תפקיד חלקי במסגרתה. הם הגיעו למסקנה כי הכרעה כוללת נגד ישראל לא ניתן להשיג במכה צבאית אחת, גם בגלל העליונות הצבאית של ישראל וגם בגלל המערכת הבין-לאומית. משהגיעו למסקנה זאת, התבקש כל השאר מאליהם: אם היעד אינו הכרעה צבאית כוללת, אזי אחדות העולם הערבי אינה בבחינת תנאי הכרחי לפתיחת מלחמה. לצורך זה, מספיק שיתוף פעולה בין-ערבי. ואם האחדות אינה תנאי הכרחי, אז אין גם הכרח לדחות את המלחמה עד אשר תושג האחדות הבין-ערבית (התנאים המסורתיים שהונחו על-ידי המצרים בעבר היו ביצוע רפורמות חברתיות ומדיניות בארצות, „ריאקציוניות“). דחיית המלחמה נתפסה בצדק על-ידי המחשבה הערבית הרציונלית החדשה כמצב מסוכן ביותר. הם הבינו כי הולכות ונוצרות עובדות מוגמרות, וגם המערכת הבין-לאומית הולכת ומתרגלת למציאות החדשה במזרח-התיכון.

מלחמת ששת הימים • עקרונות הנחתת המכה הראשונה והעברת המלחמה לעומק שטחו של האויב מוצו במלחמה זו במלואם. מערכות הנשק הקיבוצי נשאו את ההסתערות ואת ההכרעה בכל הזירות, תוך שאנו נהנים מעליונות בעוצמת-האש. החל ממלחמת ששת הימים ועד מלחמת יום-הכיפורים הלכה על-ידי נותנו הלך וגבור, וחרף העליונות הכמותית הערבית בסד"כ הארטילרי, הגענו לעליונות כמותית מוחלטת בעוצמה הכללית של האש, כתוצאה מגידול הסד"כ האווירי שלנו וכתוצאה מהעליונות האיכותית של חיל-האוויר הישראלי.

מלחמת ההתשה • את מלחמת ההתשה שבאה בעקבות ששת הימים יכולנו לנהל כפי שאכן ניהלנו אותה — רק בזכות הכוח האווירי. החזקנו את קו התעלה בשיטה של הגנה נוקשה ונייחת, ורק החיפוי האווירי מנע את המצרים מלעשות שימוש מאסיבי ואפקטיבי בארטילריה שלהם ולהוכיח לנו כי צבא-היבשה אינו מסוגל למלא את משימתו בשיטות כאלה. אפס, במלחמת ההתשה כבר צילצלו פעמוני האזעקה ונדלקו נורות האזהרה האדומות כאשר הופעלו נגד המטוסים שלנו המערכות נ"מ הסובייטיות. אנו הסתפקנו בחיפוש שיטות ואמצעי-נגד ולא רצינו להבין כי משהו בסיסי ומהותי הולך ומשתנה — הכוח האווירי מאבד מכושרו לספק סיוע טקטי צמוד בקרב-היבשה, ולירידת כושרו יש השלכות כבדות על כל תפיסת בניין הכוח ועל תורת הלחימה שלנו. לא הבחנו כי עוצמת-האש האדירה של מדינת-ישראל — אדירה יותר מעוצמת-האש של כל מדינות ערב גם יחד — לא תעמוד לנו בוודאות בקרב-היבשה הטקטי בעתיד, ולא נוכל להסתמך בעיקר על טיפוח „הארטי-לריה המעופפת“.

ביום-הכיפורים לא מילאו המודיעין וחיל-האוויר את הציפיות שלנו, כמתחייב מתורת הביטחון הבסיסית שלנו. המודיעין הצליח להשיג אמנם את כל הידיעות, אך טעה בהערכת כוונות הערבים ותרם את חלקו לאי גיוס מערך המילואים, בעוד אשר לפי תורת הביטחון תפקידו לתת שהות לצבא המיליציוני להתגייס ולהיערך. חיל-האוויר הצליח לחפות על ההתגייסות והפריסה של צבא המילואים, אך לא מילא את הציפיות שתלינו בו, בכל האמור להשתתפותו עם צבא-היבשה הסדיר בבלימת האויב, עד שיגיע חיל-המילואים.

פער האיכות צומצם

ביום-הכיפורים לחמו המצרים והסורים למען מטרות לאומיות ולא רק למען מטרות פאן-ערביות. המוטיבציה שלהם היתה גבוהה, ובנוסף לכך — בגלל הצלחת ההפתעה — לא הונחתה עליהם עוצמת-אש ארטילרית רצינית של מלוא הסד"כ שלנו (שבלאו הכי לא היה גדול במיוחד, שהרי נשענו על „ארטילריה מעופפת“). יתר על כן, תודות להגנה נ"מ שלהם הם לא חשו את מלוא עוצמת-האש האווירית שלנו. על כן, בטחונם לא עורער ורוחם לא נשברה על-ידי ההלם שאש אינטנסיבית גורמת בדרך כלל לגייסות בשדה הקרב. הפעם לא עמדו לנו פער המוראל והמוטיבציה. המוטיבציה של לוחמינו היתה גבוהה ביותר, אך הפער בינינו ובין הערבים היה קטן יותר מאשר במלחמותינו הקודמות.

מרכיב האיכות השני שלנו הוא העליונות המדעית, הטכנולוגית והתעשייתית. גם כאן לא עמד לנו הפער כגורם מכריע, מכיוון שבגלל עושרם ומשקלם של הערבים בעולם, עומדות לרשותם כל הטכנולוגיות וה-

המלחמה יוצרת דינמיקה מדינית

האסטרטגיה הערבית החדשה-גרסה, שיש להעדיף השגת מטרות צבאיות מוגבלות לאלתר, על-פני שאיפה להשגת מטרות כוללות באחרית הימים. בעצם התרח-שות המלחמה ראו הערבים יעד וערובה להשגת המטרות הכלליות, לאמור: המלחמה תיצור דינמיקה מדינית, המעצמות תיאלצנה להתערב, יופעל לחץ בין-לאומי על ישראל, וכך יוחזרו „הכבוד והביטחון העצמי“. אנחנו ביכרנו ליצור עובדות ו„להרגיל“ את הערבים ואת המערכת הבין-לאומית למציאות החדשה במזרח-התיכון. הינחנו אמנם, כי הערבים לא יוכלו להמתין בחיבוק-ידיים, וכי קיימות רק שתי אפשרויות: או שתתרחש דינמיקה מדינית או שהערבים ייאלצו לפתוח במלחמה. סמכנו על כך שאנו נהנים מעמדת כוח מדינית וצבאית, ואם תהיה מלחמה — ייצאו ממנה הערבים בשן ועין ועמדת המיקוח שלנו לא תחלש, אלא אפילו תתחזק. סיגלנו לנו את התפיסה הידועה, כי כל עוד יכירו הערבים בכך שאין להם תשובה לעליונות שלנו בעוצמת-האש האופרטיבית והאסטרטגית (חיל-אוויר), הם לא יעזו לתקוף. שכחנו את לקח ששת הימים, שכן גם אז החזקנו בתפיסה, כי כל עוד מסובכים המצרים במלחמת תימן, הם לא יוכלו „להתפנות“ למלחמה נגדנו. התוצאה היתה שבששת הימים הופתענו מבחינה אסטרטגית כמו ביום-הכיפורים; אלא שהערבים פעלו באופן ספונטני ולא ניסו להשיג הפתעה טקטית, ואילו אנחנו לא קיבלנו על עצמנו „סיכונים מחושבים“, אלא התגייסנו מייד, ונאמנים לתורת הביטחון שלנו — גם הנחתנו את המכה הראשונה. יתר על כן, את ששת הימים שכחנו, ונוכח הברירה שעמדה בפני הערבים: או דינמיקה מדינית או מלחמה — ניצבנו פסיביים.

אחרי מלחמת ששת הימים השתנתה תפיסת הברית שלנו. תודות לעומק האסטרטגי שרכשנו, לא דבקנו עוד בעקרון המכה הראשונה, וגם האמנו כי הגענו אל המנוחה והנחלה ואנו יכולים להרשות לעצמנו ניהול מלחמה דפנסיבית. כל זה היה נכון ביחס לשאלת ההגנה על עצם קיומנו, אך לא ביחס לאפשרות הצלחה ערבית בהשגת מטרות מלחמה צבאיות מוגבלות. אנחנו הרי לא התכוונו לאפשר למצרים ולסורים לכבוש מידינו את התעלה ואת הרמה בכוח הנשק. וכך שלטה במחשבה הצבאית שלנו הסתירה: מצד אחד, הרגשת ביטחון בכל הנוגע לביטחון הלאומי הכללי בגלל העומק האסטרטגי; ומצד שני, ניסוח מטרות מלחמה ותכנונים אופרטיביים המושתתים על העיקרון של הגנה נוקשה כדי למנוע מן האויב כל הישג קרקעי. בהקשר זה לא היתה לעומק האסטרטגי שלנו כל משמעות כמובן. מטרות המלחמה שלנו, למקרה של מתקפה ערבית, היו למנוע כל הישג קרקעי מן האויב, להשמיד את מירב צבאותיו ולשפר את קוי הפסקת-האש לצרכי מיקוח אחרי המלחמה.

העם — מניחות כי קיים חופש בחירה בידינו ועלינו רק להחליט מה אנחנו רוצים. השאלה מה אנחנו יכולים מטרידה רק מעטים. אולם ברור לכל כי הויכוח נוגע גם למהותה ודמותה של המדינה: האם אנחנו חותרים למדינה גדולה עם גבולות ביטחון פיסיים, אך עם אוכלוסיה ערבית גדולה, שתקבע בהכרח את מהות המדינה כמדינה דו־לאומית, או שיש לבפר מדינה יהודית, אשר גבול הביטחון שלה אינו נמצא בתחום המרחב הפיסי, אלא הוא עובר ומפריד בין שתי התרבויות ושני העמים, כאשר הוא מגדיל אמנם את הפיתוי הפיסי להתקפה על ישראל, אך מקטין עם זאת את עוצמת המוטיבציה נגדה ומבטיח שהיא תישאר מדינה יהודית.

תוך שאנו מתווכחים, לא נתנו את הדעת על המתחייב מן ההתפתחות ההכרחית בכיוון של דינמיקה מדינית או מלחמה. גרסנו שאיננו רוצים ואיננו צריכים מלחמה על-מנת לקדם את המטרות שלנו, אך אם היא תיכפה עלינו, נוציא מתוק מעז — „נמנע כל הישג טריטוריאלי מן הערבים, נשמיד את מירב כוחותיהם ונשפר את קוי הפסקת-האש” — ובאופן כזה הם ילמדו פעם נוספת את הלקח, שהאופציה הצבאית אינה יכולה לקדם אותם. יתר על כן, קוי הפסקת-האש המשופרים ישמשו כקלף מיקוח בידינו ויהיה לנו מה להציע כתמורה להסדר הביטחון העצמי שחשנו היה פועל יוצא מתחושת העוצמה שרכשנו אחרי הניצחון הצבאי השלם והמכריע במלחמת ששת הימים ומתחושת הביטחון ששאבנו מכך שהישגנו סוף-סוף את העומק האסטרטגי הנכסף. אותה התרוצצות שהתחוללה בקרבנו אחרי מלחמת ששת הימים בכל הנוגע למטרות הלאומיות, קיימת גם היום, אחרי יום-הכיפורים, אלא שהויכוח שוב אינו אקדמי, אלא מעשי והוא מקיף לא רק את שאלת המטרות והיעדים, אלא נסוב גם על שאלת שיעור חופש הבחירה העומד לרשותנו. חופש זה אינו מונח יותר כמובן מאליו והוא משמש מושא הויכוח לא פחות מאשר המטרות הלאומיות. מטרות המלחמה המדיניות הכוללות עד למלחמת ששת הימים היו בהירות, פשוטות, מוסכמות ולא נזקקו לראיות. הן פשוט היו קשורות לשמירה על עצם הקיום ועל קוי שביתת-הנשק; רק כאופציה נוספת, ובמקרה של התהוות סיטואציה היסטורית מתאימה, הובאו בחשבון גם שיפורים טריטוריאליים. ממטרות לאומיות כאלה נגזרה תורת הביטחון, שנוסחה וגובשה בשנות החמישים, והיא תפסה עד מלחמת ששת הימים. ניתן לקבוע כי בין מלחמת ששת הימים ומלחמת יום-הכיפורים לא עבר יותר כחוט השני היגיון רצוף אחד דרך המטרות הלאומיות, המחשבה המדינית והמחשבה הצבאית, הערכות-המצב הצבאיות, לטווח הארוך ולטווח הקצר, לא נגזרו ממטרות לאומיות מוגדרות, אלא מסברות, מאווים ושאיופות. במקום שהאסטרטגיה הצבאית תיגזר מן המדיניות, המחשבה האופרטיבית מן האסטרטגיה והטקטיקה מן המחשבה

תעשיות של המעצמות. התחרות לא היתה בין הגניוס הטכנולוגי היהודי לגניוס הטכנולוגי הערבי. נשאר המרכיב השלישי — העליונות המקצועית שלנו. מעל-יונות זאת הפקנו הפעם את היתרון הגדול ביותר. אמנם בכל הנוגע לתכנית ולהכנות של המלחמה, גילו הערבים עליונות מדינית-אסטרטגית, הם הפגינו רמה אסטרטגית גבוהה ביותר; אך משנורתה היריה הראשונה במלחמה, התגלתה אוזלת-ידם בכל הנוגע לניהול המלחמה בכל הדרגים. לוחמינו התגלו במלוא עליונותם כלוחם מול לוחם, טנק מול טנק, מטוס מול מטוס, ספינה מול ספינה, ומפקד מול מפקד. לא בכדי הלך והתפתח אצל הנוער שלנו, בכורח הנסיבות ההיסטוריות, דפוס התנהגות לאומי של אנשי מלחמה. לאורך כל דרגי הפיקוד, מהדרג הנמוך ביותר ועד לניהול המלחמה ברמה הלאומית, היתה העליונות הישראלית מוחלטת.

מטרות לאומיות וקונסנסוס לאומי ביסוד תפיסת הביטחון

בשנות החמישים היתה התכלית ברורה, והמטרות הלאומיות המכתיבות את תפיסת הביטחון לא עמדו בספק: לבסס את המדינה כמדינה לאומית יהודית, להגיע למודוס-ויוונדי עם הערבים ולחתור להשתלבות באיזור. הפיכת גבולות שביתת-הנשק לגבולות שלום היתה מטרה לגיטימית מוסכמת. אחרי מלחמת ששת הימים, כאשר ארץ-ישראל השלמה בידינו ואנו חשים תחושת עוצמה לאומית אדירה, מתפתחת נהיה ל„הגשמת מאוויי העם היהודי” ואת מקום הערכות-המצב המדיניות, המעשיות — תופס ויכוח אקדמי על ארץ-ישראל השלמה, על גבולות ביטחון אסטרטגיים וכו'. האסכולות השונות — רוב מניינו ובניינו של

על-פי שיטת מרכז-הכובד ולא על-פי שיטת ריכוז המאמץ, לפיה פועלים המעטים. שיטת המאמץ העיקרי מחייבת החלטה מראש היכן ירוכזו המשאבים והמאמץ העיקרי להשגת ההכרעה. השיטה של מרכז-כובד ניתנת ליישום כאשר יש הרבה כוחות והרבה משאבים וניתן לתקוף בכל המקומות ולכל רוחב החזיתות, ולמקום שבו מתחילה להסתמן הצלחה — מזרימים את כל שאר העתודות והכוחות. בתנאי הזירה שלנו כיום יכול רק מי שנהנה מעליונות כמותית להרשות לעצמו לנהל קרב הגנה, לנהל מלחמה דפנסית. זה שאינו נהנה מעליונות כמותית אינו יכול להרשות לעצמו את הלוקסוס הזה. ומכאן המסקנה הפשוטה: המעטים צריכים לאמץ לעצמם את העיקרון של שאיפה להנחת המכה הראשונה וניהול מלחמה אופנסית ולא דפנסית. בתנאים כאלה של יחסי כוחות כמותיים — מעטים מול רבים ויחס של רויה בין כמות הכוח של האויב והמרחב — רק האופנסיה מבטיחה הכרעה; אך אם בגלל אילוצים מדיניים או אחרים לא ניתן לנקוט בדרך זו, נשאר אפשרות אחת בלבד שהיא בבחינת הרע במיעוטו: ניהול הגנה גמישה, כלומר לחימה במטרה להשמיד כוחות. אין להסתכן בניהול הגנה נוקשה, כלומר בקרב שמטרתו לשמור על שטח בכל מחיר. לא בכל הזירות שלנו קיימים תנאים לניהול הגנה גמישה, ולכן ייתכנו מצבים שלא תעמוד לרשותנו אלטרנטיבה אחרת זולת המתקפה. ניהול מלחמה דפנסית על-ידינו, אפילו אם נצליח לבלום את האויב, לא מבטיח עדיין את סיום המלחמה, כיוון שאורך הנשימה של הערבים גדול יותר ואנחנו נתרוקן ממשאבינו בחומר וברוח, קודם שיתרוקנו הם.

● מהות הכוח. מן האמור לעיל נובעות מסקנות לגבי תורת בניין הכוח. יש להדגיש את היסוד של בניין צבאי-יבשה גדול, עם עדיפות ברורה לעוצבה הניידת והמשוריינת, אשר היא בלבד יכולה להיות נושאת המתקפה לעומק שטח האויב, ורק באמצעותה ניתן לאיים על יעדים אסטרטגיים חיוניים שלו ועל שלמות צבאותיו ולאלצו לסיים את המלחמה. ביסודה של העוצבה המשוריינת ניצב הטנק והוא מהווה את עמוד-השדרה שלה. זו העוצבה הרב-חילוית בה מיוצגים כל החילות, כולם ניידים וחלקם גם משוריינים. הטנק הוא נושא ההסתערות, נושא ההכרעה ביבשה. כל יתר החילות משולבים בעוצבה כדי לסייע לטנק ולשרת אותו באמצעות לחימה רגלית, אבטחה, פריצת מכשור לים, חיפוי באש ותחזוקה.

במסגרת המיתוסים שנולדו לאחר מלחמת יום-הכיפורים נשמעה גם הסיסמה: „חיל-הרגלים חזר להיות מלכת הקרב“. זוהי כמובן שטות גמורה, גם בהתחשב במה שהתרחש הלכה למעשה במלחמה האחרונה וגם מבחינת התיאוריה של שדה-הקרב המודרני.

האויב מקיים צבאות סדירים הניצבים לאורך גבולותינו. הוא אינו זקוק לשהות על-מנת לגייסם והוא

האופרטיבית — חל בלבול במערכות, והתהליך היה לעיתים הפוך. ידוע, וכבר היה לעולמים, שכאשר האסטרטגיה נגזרת מן הטקטיקה — מנצחים קרבות ומפסידים מלחמות. אך גרועה אפילו מן הבלבול בתחום המחשבה המדינית והצבאית היא התערערות הקונסנסוס הלאומי והתגלעות חילוקי-דעות וספקנות בדבר היעדים והמטרות הלאומיות. בגלל האיום על קיומנו ממשיכה לשרור אצלנו תחושה חריפה של אחדות גורל; אך באחדות המטרה יש בקיעים: העם חלוק לגבי השאלה הנוקבת ביותר: על מה אנחנו נהרגים? עניין זה הוא חמור במיוחד, כיוון שהוא נוגע במרכיב העוצמה העיקרי שלנו, הוא נוגע בסוד עליו-נותנו הצבאית — המוטיבציה והמוראל.

אסטרטגיה וטקטיקה

נושא המטרות הלאומיות הוא הגורם העיקרי, המשפיע על תורת הביטחון ועל מצבנו הסובייקטיבי, אך יש גורם נוסף אשר אינו נופל בחשיבותו מן הראי שון, והוא מערכת היחסים שלנו עם העולם הערבי ועם המערכת הבין-לאומית. היחס בין שתי המערכות צריך שיהיה כמו היחס בין האסטרטגיה לטקטיקה. כשם שהטקטיקה צריכה להיגזר מן האסטרטגיה ולא להיפך, כך גם מערכת היחסים שלנו עם המעצמות צריכה להיגזר מן היחסים שלנו עם הערבים. השיקול האסטרטגי והמהותי צריך להיות יחסי ישראל-ערב, והשיקול הטקטי צריך להיות יחסי ישראל והמעצמות. אלא שלעיתים דומה, שהיוצרות מתבלבלים בתחום המדיני בדיוק כמו בתחום הבטחוני.

לצד פרובלמטיקה מהותית זו קיימים, כמובן, גם שאר גורמי היסוד האסטרטגיים הצבאיים. ננתח להלן את הבעיות ונעמוד על משמעותן: —

● היחס בין כמות הכוח למרחב. בתחום יחסי הכוחות הכמותיים נהוג להשוות את כמות הכוחות של שני הצדדים, אך גם השוואה כמורתית היא עניין מורכב, כיוון שברמה האסטרטגית יש להביא בחשבון לא רק את היחס הכמותי שבין הכוחות, אלא גם את היחס שבין כמות הכוחות למרחב. הקלסיקה הצבאית גורסת יחסי כוחות כמותיים של אחד לשלושה לטובת התוקף, כאשר קיים מכנה משותף, כלומר כאשר המוראל — בהוראה הרחבה של המושג: כל גורמי האיכות האנושיים, מוטיבציה, יוזמה, תושיה, אומץ-לב, תרבות ועוד — וטיב אמצעי הלחימה הם שווים. עקרונות צבאיים קלסיים אלה נכונים לדעתי, רק ברמה הטקטית והאופרטיבית, אך לא תמיד ברמה האסטרטגית. יש להתחשב גם ביחס שבין כמות הכוח לזירה (מרחב ואורך גבולות).

בתנאי זירה כמו אלה השוררים כיום אצלנו, נוכח רוויה של כוחות אויב ביחס למרחב, המגן הוא שצריך להיות מעדיפות כמותית ברמה האסטרטגית-לאומית, ולא התוקף. המגן מפוזר ופרוס עם כוחות מורותקים בכל מרחב הזירה, בעוד שהתוקף מרכז מאמצים ומרכזי-כובד. צבא שלרשותו כוחות רבים, פועל

מים הטכניים והלוגיסטיים, ואילו מבחינת הרוח היא פועל-יוצא של מוטיבציה, יוזמה, העזה, גמישות מחשבתית, כושר אלתור ומצב של התודעה. צבא-אזרחים נהנה מעליונות נוספת על-פני צבא סדיר, מכיוון שבמילואים משרתים כולם. כל שכבות החברה וכל האיכויות הגלומות בעם באות לידי ביטוי בכל דרג ודרג.

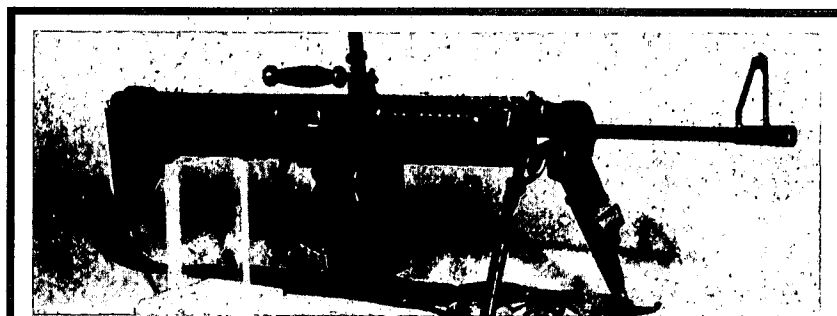
סיכום

שני סוגי הכוח הבסיסיים שעליהם צריכה תורת המלחמה שלנו להישען הם הכוח האווירי והעוצבות הניידות והמשוריינות. הכוח האווירי הוא שצריך להבטיח את חופש הפעולה שלנו בכל הנוגע לגיוס צבא-מילואים ולפריסתו על-ידי חיפוי עליו ועל היעדים האסטרטגיים החיוניים של המדינה נגד כוחות האוויר של האויב. הכוח האווירי משמש כזרוע האסטרטגית והאופרטיבית ארוכת-הטווח, כנגד יעדי תשתית אסטרטגיים במדינות ערב, וכנגד כוחות ויעדים שונים במרחב האופרטיבי של הלחימה.

העוצבות הניידות המשוריינות משמשות ככוח הכרעה אופרטיבי ואסטרטגי ביבשה, ולכן הטנק משמש אצלנו לא כנשק מסייע, אלא כנשק הכרעה טקטי ואופרטיבי. גם אילו ניתן היה להגשים את משימות הכוחות המשוריינים באמצעות עוצבות חיל-רגלים, הרי שלנו אין כוח-אדם מספיק לכך. בהיותנו עם קטן, לא נוכל להעמיד עוצבות חי"ר רבות. רק עמים רבי-אוכלוסין מסוגלים להציף את שדה-הקרב במאסות של רגלים. בתנאים שלנו ניתן לסיים מלחמות במהירות, על-ידי חדירה לעומק שטחי האויב, רק באמצעות כוחות ניידים משוריינים, ומלחמת יום-הכיפורים תוכיח.

חושש פחות מאיתנו מהפתעות. יש לו משאבי כוח-אדם נוספים, ואילו אנו ממצים את כל כוחותינו עד תום — אין לנו עתודות. בעיקרו של דבר, הצבא הסדיר של הערבים הוא מכונת מלחמה קיימת ואילו צבא האזרחים שלנו הוא מכונת מלחמה פוטנציאלית. מקור החולשה של צבא מיליציוני הוא שכלל שהמלחמה נעשית יותר מודרנית וככל שמשתכללים אמצעי הלחימה, כך נדרשת מהמערכת הלאומית הלוחמת — החל בלוחמים בדרגים המסתערים וכלה באחרון העוסקים במאמץ המלחמתי בעורף — דרגת התמחות גבוהה יותר. התמחות היא פועל-יוצא של התמדה, של זמן, של עיסוק רצוף ומרוכז בכל אחד מנושאי אמנות המלחמה. צבא מיליציוני מבחינה ידועה הוא אנטי-תיזה להתמחות. המצב כיום הוא, שמצד אחד קיימים היום, כמו בשנות החמישים, כל אותם האילוצים והשיקולים שחיבו אותנו להשתית את בטחונו על צבא-מילואים, ומצד שני השתנו התנאים תכלית שינוי — המדע והטכנולוגיה הצבאיים מחייבים כיום רמת התמחות גבוהה ביותר, וההבדל הוא הבדל של מהות ולא רק של דרגה. צה"ל הוא צבא-אזרחים העומד במבחן אמיתי של מלחמה, ועל לוחמיו מוטל לקיים מכונת מלחמה בעידן מערכות הנשק המתוחכמות והמשוכללות, ללא התמחות מקיפה ומספקת.

אולם בצד נקודות-התורפה קיימים גם יתרונות: בתחום החומר יעלה תמיד צבא סדיר על צבא-מילואים, אך בתחום הרוח עדיפה המיליציה — גם המלחמה כמו תחומים רבים אחרים, מרכיביה הם גם חומר וגם רוח. הניידות, למשל, מבחינה חומרית היא פועל-יוצא של איכות וטיב הציוד, של התמחות בתחום

XM-235 — מקלע כיתתי קל חדש לצבא ארה"ב

שלדעת מומחי נאט"ו, הטווח בלוחמת חי"ר בעידן המודרני הוא למטה מ-400 מ'. ואכן, חברות שונות בנאט"ו מפתחות נק"ל בקליברים נמוכים מ-5.56 מ"מ. כדי להשיג טווחים יותר גדולים, יפותח עבור המקלע קליע מיוחד במשקל 4.25 גרם לעומת 3.5 גרם, משקל הקליע של ה-M16-A1. למקלע החדש מחסנית בנות 100 ו-200 כדורים. משקל המקלע יהיה, כנראה, כ-6.5 ק"ג ללא תחמושת וכ-9 ק"ג עם מחסנית בת 200 כדורים. קצב האש הצפוי הוא 750—1,000 כדורים בדקה.

בתום עשור שנים של בדיקות ובחינות למקלע כיתתי חדש, נבחנו דגמים לשני קליברים שונים מה-7.62 מ"מ הנוכחי: האחד בקוטר 6 מ"מ והשני בקוטר 5.56 מ"מ (כמו זה של רובה הסער האמריקני M16-A1). לאחר מערכת ניסויים מוגבלת שנערכה בשנת 1974 הוחלט להמשיך בשני דגמים בקוטר 5.56 מ"מ: ה-XM-235 הנראה בתמונה, ודגם של החברה הבלגית F.N. למרות יתרונו הברור של קליבר יותר גדול בכל הנוגע לטווחי ירי, הוחלט לבחור ב-5.56 מ"מ, כדי לשמור על הסטנדרטיזציה, מה עוד

GLAAD — תותח נ"מ לגבהים נמוכים

מערכת נ"מ דו-קנית זו שפותחה בארה"ב, עברה בהצלחה ניסויי שדה והוכיחה את יכולתה לפגוע במטרות מהירות ומתמדת רונות הטסות בגובה נמוך. יעילותה הגבוהה באה בזכות מערכת בקרת אש מתקדמת, הכוללת חיישנים אופטיים, א"א ולייזר. מחשב ירי דיגיטלי מסייע לתותחן לעקוב אחר המטרה ולהעביר נתוני ירי שוטפים למערכת התותחים. בעזרת החיישנים והמחשב מועברים נתוני ההגנה וההיסט לשם פגיעה במטרה כל משך מעופה בתחום הטווח היעיל של המערכת. הניסויים בוצעו בשני תותחים אוטומטיים בקוטר 25 מ"מ מורכבים על רכב זחלי.

